

Societat civil, paisatge i educació a Irlanda: la guia del cercle de paisatge

Terry O'Regan

“El paisatge és com un llibre obert. Des d’un punt de vista educatiu, és un recurs d’una riquesa incomparable, tot i que estem acostumats a consultar-ne només unes quantes pàgines. Ens pertany a tots i només podrà sobreviure si tots ens en fem responsables, ja que algunes pàgines estan en mans de persones que segurament no són conscients del que tenen.” (Feehan, 2005: p. 43).

Riu avall de la ciutat de Waterford, a les terres baixes del sud-est d’Irlanda, s’alça el puig conegut com a Minaun, a prop del poble de Cheekpoint i de la confluència de tres rius (el Suir, el Nore i el Barrow) abans de desembocar al mar entre Hook Head i Crook. Pels volts de l’any 1962 vaig anar amb bicicleta fins a Cheekpoint, vaig pujar al Minaun i, del petit cim estant, vaig poder contemplar cinc comtats: Waterford, Wexford, Kilkenny, Carlow i Wicklow. Aleshores, no era conscient que em trobava davant d’un dels meus primers grans cercles de paisatge. Vaig haver d’esperar 26 anys perquè gent com ara John Feehan¹ em despertessin una consciència paisatgística adormida i m’hi eduquessin. John Feehan ha estat durant molts anys un autèntic gegant personal en l’àmbit del paisatge, primer gràcies a la revolucionària sèrie televisiva *Exploring the Landscape*, emesa a Irlanda el 1988. Després d’haver-me despertat la consciència paisatgística “adormida”, em va anar guiant amb els seus llibres i conferències.

En realitat, els gegants no són nous al paisatge: l’any 1605 Miguel de Cervantes va explicar com el seu Quixot i el seu sofert escuder Sancho Pança van confondre els molins de la Manxa amb amenaçadors gegants a punt d’iniciar una batalla, sens dubte un dels primers indicis d’activisme paisatgístic de la història. Després d’haver-se adonat del seu error, reconeix que l’autèntic mal ha estat la seva educació incompleta i admet amb desconsol que la seva desgràcia neix del fet que Frestó s’ha endut la seva estança i els seus llibres (Cervantes, 2005). D’una manera al·legòrica, Cervantes va retratar els pols oposats de la societat civil, amb dos personatges contraposats: Sancho Pança, una imatge sòlida de persona conformista i submissa, i don Quixot, un retrat d’una persona inconformista, sempre disposada a

¹ John Feehan és escriptor, professor, presentador de televisió i, durant més de trenta anys, líder del moviment a favor d’una visió holística del paisatge.

Imatge 1. El puig de Minaun, al sud-est irlandès, des d'on es poden contemplar els comtats de Waterford, Wexford, Kilkenny, Carlow i Wicklow.

qüestionar la societat establerta si considera que pot amenaçar el seu món, el seu paisatge. Per a ell, els molins de vent representaven una amenaça, segurament el poder dels sectors econòmics i polítics. La societat civil necessita la sensatesa i el sentit comú dels seus *sancho pances*, però també depèn de la valentia i el coratge dels seus *quixots*, sempre que tinguin la formació necessària per protegir-los tant dels molins de vent que es disfressen de gegants com dels gegants que es fan passar per molins de vent!

Miguel de Cervantes es va avançar a l'escriptor irlandès John O'Donohue, que a la seva obra *Anam Cara* (1998) afirma que la manera de mirar les coses és el factor més potent a l'hora de donar forma a la vida i que en un sentit vital la percepció és la realitat. Tot sovint s'afirma que una imatge val més que mil paraules, però la percepció depèn de la comprensió i la comprensió es basa en l'educació. Els vells molins de vent i les noves turbines eòliques en són un bon exemple. Avui, els molins de vent antics són percebuts com un patrimoni cultural que cal preservar i protegir. En canvi, el seu equivalent modern, les turbines eòliques, són vistes per alguns com

la darrera meravella tecnològica i per altres com a gegants amenaçadors. Sancho Pança i don Quixot seran presents per sempre en el paisatge.

Societat civil, educació i paisatge són paraules molt potents, paraules aparentment fàcils d'assimilar i en canvi difícils de definir, perquè són conceptes dinàmics en constant evolució i, alhora, són els autèntics arcs de volta de totes les civilitzacions. Irlanda és un terme suggerent, fins i tot potent, però no pas per la seva recent i efímera bombolla econòmica. Com que els fonaments eren febles, en perdre alguns dels pilars que la sustentaven el “tigre” s’ha anat desinflant. De tota manera, Irlanda es recuperarà i ho farà d’una manera més eficaç i sostenible si la societat civil, l’educació i el paisatge són protagonistes de l’estratègia de recuperació. La guia del cercle de paisatge titulada *Guide to Undertaking a Landscape Circle Study in Seven Easy Steps* (O’Regan, 2008) pot ser un dels fonaments, modest però potent, d’aquest procés.

Hi ha qui defineix la societat civil com un sector relativament indefens de la societat que conviu entremig dels dos sectors poderosos: el govern i les grans empreses. L’educació és tot el que aprenem i entenem sobre la vida, de manera formal o informal, un procés vital més que no pas una preparació bàsica per a la vida. El paisatge és un escenari en constant revolució, evolució i de vegades dissolució en què cadascun de nosaltres interpreta el seu propi paper i en què el nostre lloc i el nostre espai ens donen forma, i nosaltres els donem forma, en un procés volàtil d’interacció, reacció i recreació. El cercle de paisatge ens pot ajudar sens dubte a fer realitat tot el nostre potencial teatral.

El nostre paisatge és un mirall que reflecteix, de vegades honestament i de vegades cruament, la cultura compartida de la nostra època. Hauria de ser, preferiblement, d’una sola peça, però dissortadament de vegades està fracturat en diferents peces desubicades. El cercle de paisatge pot ajudar la societat civil a fabricar la “cola” necessària per unir les peces.

La vida és l’assumpció de grans dosis de risc. La societat civil dóna per fet que el govern i les empreses actuaran sempre amb *responsabilitat*. El govern i les empreses donen per fet que la societat civil sempre actuarà amb responsabilitat, adequant-se als seus interessos i sense fer gaires preguntes incòmodes. Fa 2.000 anys, el poeta i satíric romà Juvenal va dir que el ciutadà modern només desitjava dues coses: pa i circ. La seva sàtira no

tan sols anava adreçada als ciutadans, sinó també a les percepcions excessivament limitades per part del món dels negocis i el govern, que massa sovint és així com veuen la societat civil. En canvi, la meua experiència amb la societat civil no té res a veure amb aquesta idea, ja que he conegut una societat voluntariosa i capaç de comprometre's amb les complexitats de la vida en comú. Per desgràcia, els governs i les empreses no sempre faciliten aquest compromís.

El nostre paisatge del segle XXI molt sovint és com un trencaclosques sense acabar. L'educació en paisatge aspira a ensenyar a trobar i afegir les peces escampades. Els paisatges fragmentats plantegen preguntes difícils, però normalment també ofereixen respostes, si mirem més enllà de la superfície. El nou símbol del paisatge irlandès ja no és un "tigre" amenaçador, sinó un gran signe d'interrogació.

Imatge 2. Paisatge de maresma irlandès a prop de Clifden (Galway), amb un monument que indica on van aterrar Alcock i Brown després del seu primer vol oest-est sobre l'oceà Atlàntic. L'emissora de ràdio transatlàntica de Marconi també es trobava a prop d'aquí.

Sense carreteres ni camins?

Al final d'octubre del 2002, després d'una conferència sobre patrimoni, vaig estar parlant amb un jove estudiant americà al Traveller's Friend Hotel de Castlebar de County Mayo, a Irlanda. En aquella llarga i fructífera conversa sobre llibres, autors i cites sobre paisatge, em va descobrir aquestes paraules d'Antonio Machado: "No hay camino, sino estelas en la mar". Una cita que val la pena assaborir, per les imatges del paisatge i el mar que evoca. Tot buscant traduccions d'aquesta cita vaig topiar amb un altre vers del mateix poema "Caminante no hay camino" encara més inspirador: "Caminante, no hay camino, se hace camino al andar" (Machado, 2003). Tots dos versos connecten perfectament amb l'esperit d'aquesta publicació, perquè l'aspecte més important del paisatge és com l'experimentem, i no necessàriament el paisatge que tenim davant, sinó més aviat el que hem experimentat mentre hem anat obrint camins i viaranyes pels paisatges de les nostres vides, fent un mapa dels nostres records. Podríem veure les nostres vides com una tira cinematogràfica virtual de paisatges, un diari

Imatge 3. Costa de Connemara (Galway): un paisatge amb poques carreteres i molts solcs al mar.

dels papers actius i passius que hem desenvolupat al llarg dels camins escollits i que han configurat els paisatges pels quals hem passat i els han donat forma.

Robert Frost, al poema “El camí no escollit” (“The Road Not Taken”), ens diu: “Dos camins divergien dins d’un bosc, jo vaig triar el menys fresat de tots dos, això ha fet que tot fos diferent” (Frost, 2003: p. 45). El llibre *L’alquimista*, la popular obra de Paulo Coelho (2009), més faula que no pas novel·la, parla de com la nostra vida passa per diferents camins i corriols a través del paisatge vital, d’una manera que pot semblar aleatòria però que, en el fons, reflecteix l’educació que hem rebut abans de fer les nostres tries.

El paisatge conscient

Quan vaig visitar Barcelona per primera vegada, vaig sortir a passejar al vespre pel passeig de Gràcia i vaig descobrir, meravellat, la indescriptible bellesa de la Casa Batlló, tota una oda a la complexitat, la unitat i la màgia composta pel geni inescotable d’Antoni Gaudí. Em vaig sentir com un nen que va a visitar el Pare Noel per primera vegada.

Segurament Antoni Gaudí va pecar d’excés de modèstia quan va afirmar que la línia recta pertany a l’home, i la línia corba pertany a Déu. Després de contemplar una part de la seva obra, he constatat plenament que quan Gaudí passejava pels seus paisatges hi passejava de bracet de Déu. Tanmateix, mentre m’esperava amb la resta de turistes, em vaig adonar de la gran quantitat de persones que passaven de llarg, persones que no s’aturaven a contemplar meravel·lades la creació de Gaudí. Una vegada més, em va venir al cap el problema de la “invisibilitat” de les coses que ens són familiars. Els ciutadans de Barcelona que passen per davant d’aquest edifici cada dia ja no s’hi aturen per contemplar-lo bocabadats, ni s’aturen a pensar com un sol edifici pot enriquir el paisatge urbà fins a convertir-se en una “presència” lluminosa en el conjunt del paisatge local. Tanmateix, sí que ho tenen al subconscient. Evidentment, el fet que Gaudí “regalés” a Barcelona tants altres edificis magnífics no resta gens d’interès a aquest edifici, però sí que fa que, d’alguna manera, la població contempli amb un punt més d’indiferència el seu paisatge i augmenta el risc que deixi de valorar el

patrimoni que té al voltant. I aquesta pèrdua de consciència fa que aquests tresors quedin més exposats a possibles intervencions agressives o fins i tot destructives. Aquest és un dels motius que expliquen la importància de l'educació per tenir una societat civil informada i amatent, una societat civil que s'adoni de la importància dels valors i de preservar el patrimoni cultural i natural del paisatge d'una economia en constant evolució.

Al llarg de la vida es passa per períodes en què es té més consciència del paisatge i per fases marcades per un interès més subconscient i adormit. Els períodes en què som més intensament conscients del paisatge normalment coincideixen amb la infantesa. Aquesta intensitat es recupera més endavant quan visitem un paisatge nou, quan hi anem per turisme, de visita o per feina, ja que mentalment sempre emmarquem els contextos que ens són estranys. Quan tornem a un paisatge remarcable després d'una llarga absència també passem per un període de forta consciència paisatgística, que s'intensifica si l'allunyament ens provoca dolor. Tanmateix, aquest sentiment arriba al seu punt culminant quan acompanya la visió d'un paisatge molt valorat i molt arrelat que és objecte d'un canvi traumàtic.

Un dels drets de les societats democràtiques lliures hauria de ser el dret de viure en un paisatge de qualitat, un dret que la societat civil no sempre té, tot i que figura entre els drets que aspira a assolir amb més determinació. Sempre hem viscut condicionats per la idea que el preu del progrés s'ha de pagar en "or" paisatgístic, però la salut física, mental, espiritual i social de les comunitats no es pot deslligar de la qualitat del seu paisatge local. Thomas Jefferson, el tercer president nord-americà, va afirmar que el preu de la llibertat és l'eterna vigilància. La qualitat del paisatge implica un preu tan o més alt: no ens podem permetre el luxe de relegar el paisatge als marges boirosos de les nostres preocupacions subconscients.

L'educació i el paisatge conscient

L'educació condiona la noció que tenim del paisatge i les expectatives que guien les nostres actuacions en tant que societat civil responsable i amb consciència no tan sols dels seus drets paisatgístics, sinó també de les

responsabilitats que hi van lligades. L'educació és una combinació interactiva d'aprenentatge, estudi i experiència.

Ara, després d'haver viscut un bon grapat d'anys, ja puc mirar enrere i reflexionar sobre les influències que he tingut. De vegades em pregunto per què he tingut tant d'interès i compromís pel que fa a la qualitat del paisatge. No sé si em va sorgir d'una manera natural o bé si vaig rebre la influència de l'educació, en un sentit ampli. Probablement la resposta correcta és la segona. Quan parlo d'educació parlo d'una escola molt més gran que les institucions reglades en què vaig cursar els estudis de primària, secundària i universitaris: parlo dels pares, els coneguts, els veïns, les relacions i fins i tot els passavolants; parlo de moments de contemplació, de poemes, llibres i pel·lícules, d'escriptors i directors de cinema, de diaris, programes de televisió i Internet. És evident, d'altra banda, que la gran dificultat de l'educació és que el missatge ha de trobar una bona acollida, una necessitat que representa un repte tant per a professors com per a alumnes.

Finestres d'oportunitat en el procés de desenvolupament d'Irlanda

Per bé o per mal, Irlanda va evitar els estralls de la revolució industrial i la destrucció de la Segona Guerra Mundial. En part, gràcies a això el país gaudeix d'un paisatge rural i litoral extraordinàriament divers i de paisatges urbans excel·lents. Es tracta, doncs, d'un recurs abundant i, segurament per això, no hem estat tan responsables com caldria a l'hora de protegir la qualitat del paisatge del desenvolupament econòmic i estructural de les èpoques més recents.

Un dels aspectes que compartim amb la gran majoria dels nostres veïns europeus és que disposem d'un procés de planificació molt exhaustiu, malgrat que el paisatge fins ara no ha figurat entre les principals prioritats. Tot i que Irlanda ha subscrit i ratificat el Conveni europeu del paisatge (Consell d'Europa, 2000), el paisatge no s'esmenta específicament com a recurs nacional a la nostra Constitució i queda en una posició secundària a la Llei de planificació i desenvolupament de l'any 2000, actualment en vigor. La qualitat del paisatge rep més aviat la consideració d'un objectiu

opcional, i no pas d'una necessitat vital en el marc dels nostres plans d'ordenació urbanística municipals.

Landscape Alliance Ireland i altres organismes i institucions (sobretot Heritage Council) han treballat per impulsar canvis en aquest aspecte i el govern actual manté la promesa d'aprovar una estratègia nacional sobre paisatge. Aquestes mesures serviran per millorar la situació, però abans que es converteixin en realitat encara cal superar molts obstacles. La societat civil irlandesa tindrà un paper fonamental en l'èxit o el fracàs de l'estratègia. Mentrestant, s'ha de treballar les limitacions actuals.

Imatge 4. Paisatge agroforestal al comtat de Cavan.

A Irlanda, el calendari de tot procés de planificació sembla sempre curt i ple de pressions; tanmateix, per a alguns actors privilegiats és tan llarg com necessitin, mentre que per a la societat civil la porta tot just s'obre un instant i de seguida es torna a tancar. Els procediments de planificació en l'àmbit local comencen amb l'elaboració del pla d'ordenació urbanística de l'àmbit del municipi o del comtat, que depenen de cada cas poden anar acompanyats d'una avaluació del caràcter del paisatge. Aquest procés

d'elaboració inclou un període d'informació i consulta pública per a tota la comunitat, per bé que bona part dels implicats en aquest procés estan interessats en alguna requalificació de terrenys. La segona fase fa referència a l'inici d'un projecte a càrrec d'un promotor, sigui un promotor privat, una autoritat municipal, un organisme públic o algun altre actor. En aquest cas, el temps que passa entre l'elaboració del projecte d'urbanització i la seva presentació a l'autoritat municipal és força llarg, i segurament el promotor disposi de l'ajuda d'un equip d'experts o assessors. La tercera fase arrenca amb la presentació formal del projecte d'urbanització que es posa a informació pública. Les persones interessades tenen aleshores un període de cinc setmanes per presentar-hi objeccions o propostes. En aquest període tan breu han d'analitzar tots els aspectes tècnics de propostes normalment complexes i preparar una resposta tècnica, molt sovint aprofitant les nits o els caps de setmana, una tasca molt feixuga que requereix molts recursos. L'administració local, en canvi, disposa de vuit setmanes per prendre una decisió, tot i que pot sol·licitar informació addicional al promotor i ampliar així els terminis.

Un cop l'administració local pren la decisió de concedir o denegar una sol·licitud, s'obre un nou període de quatre setmanes durant el qual el projecte està en exposició pública i s'hi poden presentar objeccions o al·legacions davant la Bord Pleanála (la Junta Nacional de Planificació), una opció restringida al promotor i a les persones que havien presentat al·legacions anteriorment i subjecta a un cost força elevat. En alguns casos, la Junta Nacional de Planificació pot fixar una vista oral, un procediment que obre una nova finestra a la ciutadania, per bé que força limitada. A més a més, aquest recurs només s'aplica en els projectes més polèmics. La Junta Nacional de Planificació adopta una decisió, després d'haver analitzat l'informe elaborat pels seus tècnics i d'haver valorat les prioritats del govern. L'única opció d'intervenció per part d'un particular després d'aquest punt és el recurs al Tribunal Suprem, una opció molt restringida, que implica una revisió judicial a partir de les interpretacions legals. Es tracta d'una opció d'alt risc i desmesuradament cara per al gran públic.

En termes ideals, la dimensió paisatgística s'hauria de tenir en compte al llarg de tot el procés de planificació. A la pràctica, en pot quedar apartada en determinades fases, basant-se en una pretesa subjectivitat o en una su-

posada manca de base científica. Tanmateix, per aconseguir una plena implantació del Conveni europeu del paisatge cal que el paisatge formi part integral de totes les fases del procés.

A Irlanda, el procés de planificació és un procés de reacció i enfrontament, que no aprofita uns recursos molt cars i que molt sovint no permet als responsables de la planificació ni als experts aportar tot el seu potencial. En diferents ocasions he defensat un model de planificació basat en l'autoavaluació, ja que crec que és una opció d'una lògica irrefutable. De fet, el procés actual ja es troba a mig camí d'aquesta fita, encara que sigui per eliminació. Amb una estratègia basada en l'autoavaluació, els planificadors podrien actuar d'una manera més proactiva i creativa, amb més capacitat d'assessorament, amb la facultat de sancionar les delimitacions errònies de les propietats o de perseguir i enderrocar les construccions il·legals i d'obligar el responsable a fer-se càrrec de la restitució del terreny. Considero que un model d'aquestes característiques seria molt beneficiós per a la qualitat paisatgística. Tanmateix, un pas tan radical exigeix un marc de planificació plenament desenvolupat, que estableixi una avaluació del caràcter del paisatge a càrrec d'experts. A més a més, exigeix també una societat civil amb consciència del paisatge i informada.

El Conveni europeu del paisatge i la conscienciació

El Conveni europeu del paisatge planteja un enfocament totalment integrat de la cura i la gestió paisatgístiques i val la pena interpretar-lo en el context d'un conjunt d'actuacions complet. Per tal de fomentar el desplegament del Conveni al continent europeu, Landscape Alliance Ireland ha creat recentment un formulari per avaluar la implementació del Conveni, que assigna una sèrie de valors als articles d'aquest document que exigeixen una intervenció. El formulari es pot consultar al lloc web de Landscape Alliance Ireland, juntament amb el text sencer del Conveni i les notes explicatives.

El formulari d'avaluació es basa en una metodologia que identifica els articles del Conveni que reclamen la intervenció dels estats i assigna una nota màxima a cada mesura. L'objectiu és estimular els avenços en la

implantació del Conveni i també el debat entorn dels reptes i les dificultats que implica. Està dissenyat per aplicar-se sobretot en l'àmbit dels estats individuals i, per tant, no permet fer comparacions entre estats, per les diferències en legislacions, administracions i pràctiques. Malgrat tot, sí que pot representar un marc adequat per generar debats fructífers entre estats. En l'àmbit estatal, es pot avaluar l'evolució en la implantació del Conveni a partir de la redacció dels articles en qüestió, de l'excel·lent informe explicatiu preparat pel Consell d'Europa i de la interpretació dels punts anteriors en el marc de la situació corresponent a cada estat. L'estat rep una nota en cada apartat i una nota global. La nota màxima global és 100. Per tal d'assolir uns resultats més precisos, convindria augmentar un decimal les notes, fins a arribar a 1.000 punts.

És evident que cada sector econòmic i social pot concedir notes diferents a l'estat. Per exemple, el sector de les ONG segurament serà més crític amb l'actuació de l'estat, mentre que els organismes professionals i l'àmbit educatiu, que potser són tan o més crítics, segurament ho expressaran amb més contenció. Així mateix, segurament els funcionaris responsables de la implantació del Conveni en l'àmbit administratiu presenten una perspectiva encara menys crítica. Quan plantejo aquesta observació no vull suggerir que determinats sectors no puguin fer una avaluació sincera, sinó que apunto que cada sector pot valorar d'una manera diferent els avenços i les limitacions. Per això, és recomanable que cada sector dugui a terme la seva pròpia avaluació i que es comparin els resultats entre ells. D'altra banda, és important que cada sector documenti els motius que justifiquen la concessió d'una nota concreta en cada apartat. Segurament, d'aquestes reflexions en sorgirà la informació més valuosa de tot el procés.

Aquest exercici implica un cert risc de subjectivitat i, per això, és recomanable que diferents avaluadors participin en la valoració, sempre que sigui possible un mínim de cinc per àmbit. A més, també és recomanable que es consultin altres persones del sector. Cal deixar constància del nombre, els noms i les dades i les signatures dels avaluadors, juntament amb la data de realització de l'avaluació. A més, cal registrar també els noms de les persones consultades. Sempre que sigui possible, cal repetir l'avaluació cada any, ja que d'aquesta manera es redueix el risc de subjectivitat i es

fomenta un procés d'implantació més actiu. En una nova avaluació, les notes poden ser més baixes o també més altes.

Les puntuacions màximes concedides a cada article del Conveni són les següents:

Article 4	Distribució de les competències	2,5 punts
Article 5	Mesures generals	35 punts
	5. a – Els paisatges a la legislació	11 punts
	5. b – Polítiques de paisatge	8 punts
	5. c – Procediments de participació pública	8 punts
	5. d – Integració del paisatge en polítiques públiques	8 punts
Article 6	Mesures específiques	37,5 punts
	6. A – Sensibilització	9,5 punts
	6. B – Formació i educació	7 punts
	6. C – Identificació i avaluació	7 punts
	6. D – Objectius de qualitat paisatgística	7 punts
	6. E – Aplicació	7 punts
Article 7	Polítiques i programes internacionals	2,5 punts
Article 8	Ajuda mútua i intercanvi d'informació	2,5 punts
Article 9	Paisatges transfronterers	2,5 punts
Article 10	Seguiment de l'aplicació del Conveni	5,0 punts
Article 11	Premi de paisatge del Consell d'Europa	2,5 punts
Article 13	Signatura, ratificació, entrada en vigor	5,0 punts
Article 14	Adhesió	2,5 punts
Article 15	Aplicació territorial	2,5 punts
Total		100 punts

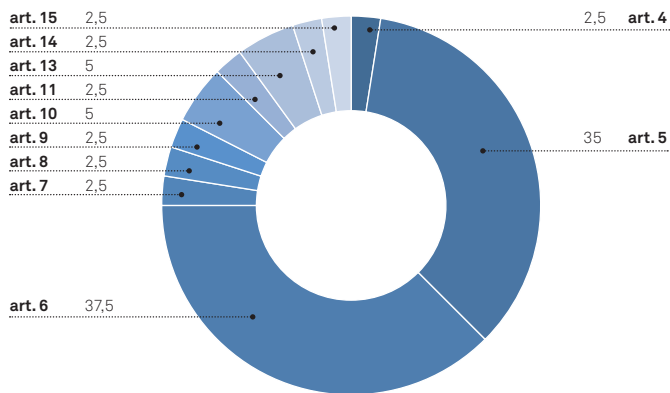

Figura 1. Sistema de puntuació dels articles del Conveni europeu del paisatge.

La figura 1 il·lustra el sistema de puntuació en forma de diagrama de sectors tot subratllant que els articles 5 (mesures generals) i 6 (mesures específiques) són els més decisius del Conveni. I la figura 2 il·lustra com una anàlisi més profunda del formulari, en el nivell de les característiques de les mesures d'implantació, demostra que les polítiques constitueixen l'aspecte més important del Conveni europeu del paisatge, juntament amb les mesures administratives, les mesures legislatives, la sensibilització i, finalment, la formació i l'educació. Quan un estat supera la fase legislativa, la sensibilització ha de representar sens dubte la mesura més important.

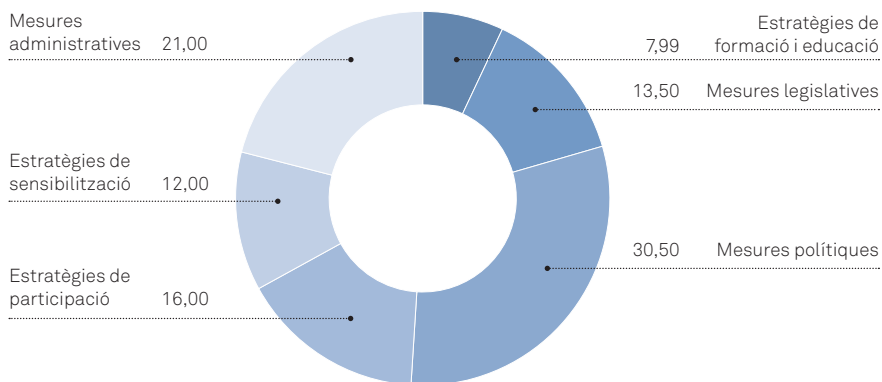

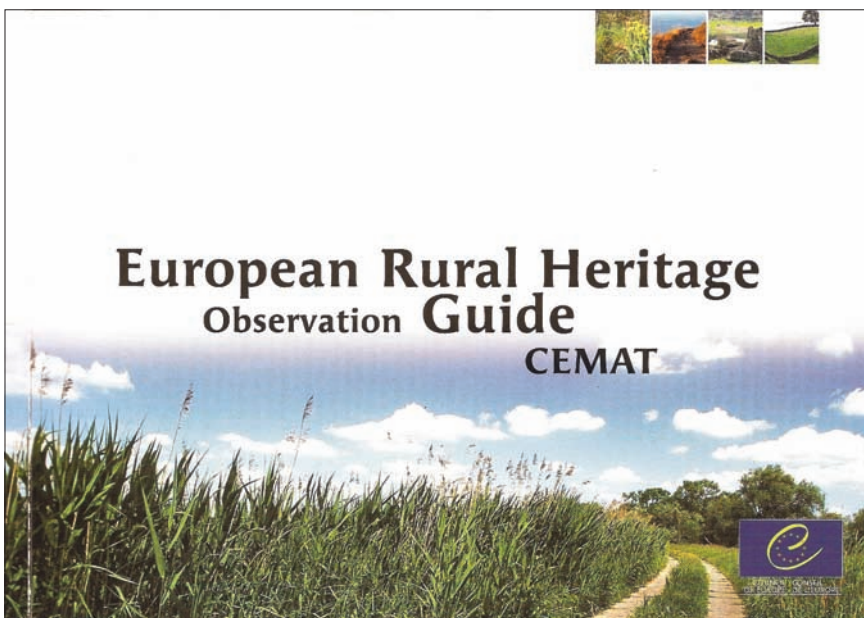
Figura 2. Anàlisi de les mesures d'implementació del Conveni europeu del paisatge (en percentatges).

El secret del paisatge

Irlanda té una constitució jove (de l'any 1937) que encara ha de desenvolupar totes les seves possibilitats. El paisatge forma part dels secrets més ben amagats de la Constitució, ja que només apareix en les profunditats dels articles 1, 6, 10 i 43. La legislació, les estratègies i els instruments aplicats per desplegar l'estratègia nacional irlandesa del paisatge han de respondre a l'esperit de la Constitució irlandesa i fer-se ressò de les preocupacions individuals i col·lectives dels ciutadans amb relació al paisatge. Aquest procés ha d'implicar un reconeixement clar del paisatge a la Constitució.

El Conveni europeu del paisatge es fonamenta en part en el paisatge personal de cada ciutadà, en part en el paisatge comú que compartim com a societat civil, amb els seus punts forts, punts febles, amenaces i oportunitats, i en part en el ric llegat de la legislació civil europea. Observant el desplegament cada cop més integrat des del punt de vista legislatiu del Conveni europeu del paisatge arreu d'Europa i el procés increïblement lent de legislació en matèria de paisatge a Irlanda, sempre he tingut la por que el paisatge de les persones pugui perdre's enmig d'aquest procés i, en part, aquest va ser el motiu que em va empènyer a escriure la guia del cercle de paisatge, un instrument pensat per convertir el ciutadà en protagonista de la legislació paisatgística. Tristament, pel que fa al paisatge, els polítics ni lideren ni condueixen, ja que han oblidat fa temps el secret del paisatge.

Fer voltes en cercles normalment s'associa a un exercici inútil. En canvi, fer cercles pel paisatge no ho és gens, d'inútil, ja que ens pot ajudar a trobar el que busquem i, així, conservar-ho per a les generacions futures. En aquest punt, tornem-nos a fixar en Robert Frost: "Ballem fent un cercle i imaginem, però el Secret seu al bell mig i coneix" (Frost, 2003). Si volem descobrir el secret del paisatge hem de disposar de les eines necessàries, sobretot les que ens ajudaran en la tasca fonamental de conscienciació paisatgística, en tots els sectors de la societat. Evidentment, cal fer èmfasi en els sectors econòmics i institucionals, però sobretot en la societat civil. Si aconseguim demostrar que el paisatge és una prioritat per a la societat civil, aleshores els sectors econòmic i públic s'hi afegiran de seguida.

Imatge 5. Publicació que va servir d'inspiració per escriure la guia del cercle de paisatge.

European Rural Heritage Observation Guide

El Consell d'Europa treballa en àmbits i iniciatives molt diferents, però tots interrelacionats. Una iniciativa que ha marcat especialment la meua trajectòria i em va servir d'inspiració per escriure i publicar *A Guide to Undertaking a Landscape Circle Study in Seven Easy Steps* (O'Regan, 2008) és *European Rural Heritage Observation Guide* (2006), de la Conferència Europea de Ministres Responsables de l'Ordenació del Territori (CEMAT). El document, que es va publicar l'any 2003 prenent com a base dos fullets francesos anteriors, és sens dubte impressionant, una presentació diàfana del patrimoni cultural i natural en una obra relativament breu, que conté un corpus de coneixement i d'informació excel·lent i presenta un paisatge ple de patrimoni. Les fotografies són rellevants des de l'òptica europea i el mateix text es pot aplicar a qualsevol país del continent. El seu punt fort és sobretot un vocabulari comú d'imatges i paraules. Una manera de mesu-

rar l'èxit de la iniciativa és a partir del nombre de països que l'han fet servir com a model i que han redactat la seva pròpia guia, com ara Romania, Rússia, Espanya², Itàlia o Suècia. Per tant, l'èxit és doble, tant en la versió europea més global com en les versions més locals o estatals, un doble èxit que actua en dos plans diferents però igual d'importants.

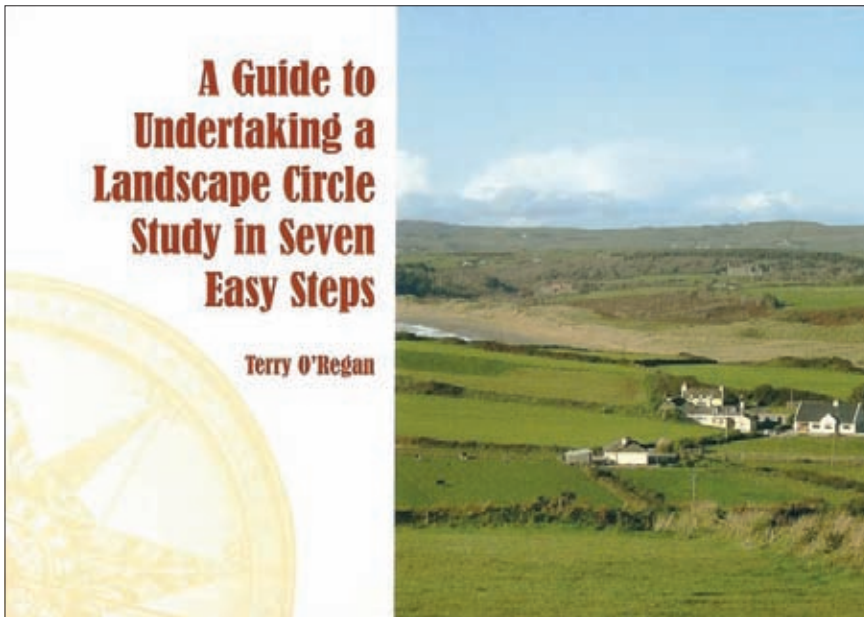
La guia del cercle de paisatge

Durant els darrers setze anys, una de les preguntes més habituals que m'han fet és aquesta: “Què podem fer nosaltres, com a ciutadans del carrer, per protegir el nostre paisatge del desenvolupament?”. La resposta no sempre ha estat fàcil. Sempre els he parlat de la necessitat d'entendre els elements, les característiques, la naturalesa orgànica i la continuïtat del seu paisatge. Els he convidat a familiaritzar-se amb els ingredients que fan que el seu paisatge sigui únic. Tanmateix, el meu missatge tenia massa dimensions per poder-lo comunicar d'una manera eficaç. Per això, vaig mirar de donar forma a una resposta concisa a la seva pregunta, una eina senzilla que poguessin utilitzar. M'agradaria pensar que ho he aconseguit per mitjà de la guia que parla del cercle del paisatge. La vaig començar la tardor del 2006 mentre treballava en el mòdul de paisatge d'un curs de patrimoni que vaig impartir a West Cork, a Irlanda. L'any 2007 la vaig retocar una mica, en el marc de la meua aportació al llibre *Europe's Living Landscapes* (Pedroli, *et al.*, 2007), i finalment la vaig publicar l'octubre del 2008, amb l'ajuda de l'Irish Heritage Council.³

Sóc del parer que el model del cercle de paisatge és un instrument relativament senzill que pot ajudar a assolir l'objectiu decisiu de traslladar el Conveni europeu del paisatge als carrers i els camins d'Irlanda i Europa. *A Guide to Undertaking a Landscape Circle Study in Seven Easy Steps* pretén funcionar com una guia d'aplicació local dels estudis paisatgístics i està pensada tant per a experts com per a principiants.

² Nota dels editors: la publicació es pot consultar a: http://www.mma.es/secciones/desarrollo_territorial/ambito_europeo_dt/cemat/pdf/guia_europea.pdf

³ A més del llibre publicat, es pot descarregar una versió amb un nombre limitat d'il·lustracions al lloc web de Landscape Alliance Ireland, que també ofereix una versió en PDF.

Imatge 6. Coberta de la guia del cercle de paisatge.

El concepte de *cercle* és universal i, aplicat al paisatge, té una lògica irrefutable. La guia està pensada per ajudar a emprendre un estudi profund i analític dels paisatges que incorpori l'observació dinàmica i que desembocchi en un pla d'actuació de gestió paisatgística. També pot ser útil per als acadèmics que hagin de dur a terme estudis de gran abast. Un estudi tipus s'hauria de poder enllestir en un període d'entre dotze i divuit mesos. Crec que el cercle del paisatge pot arribar a esdevenir una caixa d'eines col·lectiva: un instrument educatiu, social, d'acció i estètic.

La guia descriu de manera detallada els set passos necessaris per portar a terme l'estudi del cercle de paisatge i va acompanyada de notes explicatives, il·lustracions, llistes de referència, referències legislatives, consells pràctics per fer el treball de camp i models d'informes. Els passos són els següents:

Primer pas. La valoració de l'àrea d'estudi: a partir d'un mapa de la zona a escala 1:50.000 cal seleccionar el cercle de paisatge que es vol estudiar, fent servir simplement una plantilla de plàstic. El radi del cercle pot

ser de 0,5 a 1 km per als estudis urbans, de 2 a 3 km per als estudis d'un petit poble o ciutat amb rerepaís i de fins a 5 km per als paisatges rurals de poca complexitat. El millor és començar amb un cercle petit i ampliar-lo si cal.

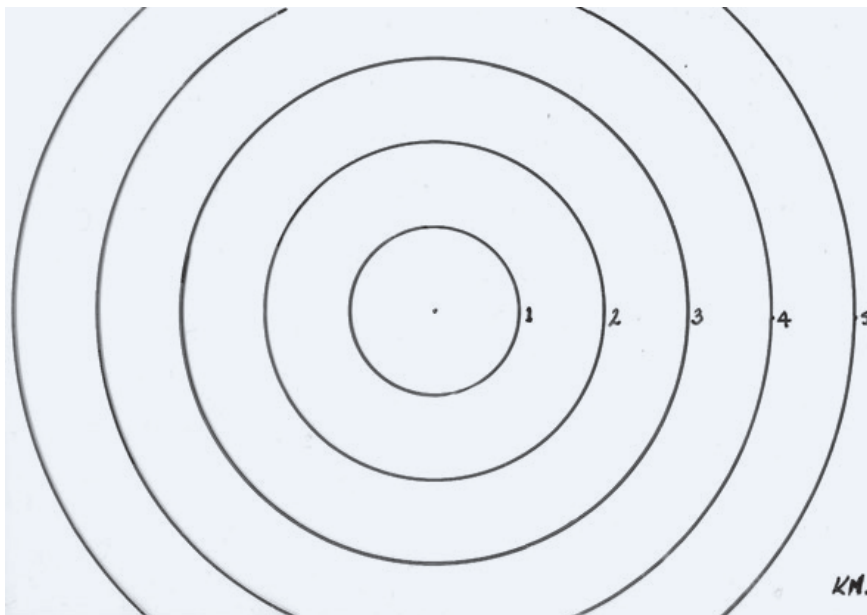

Figura 3. Plantilla d'abast del cercle de paisatge.

Segon pas. La recerca: la fase de recerca de l'estudi consta de tres apartats molt entrelaçats: entendre el paisatge en general, entendre el paisatge de l'àmbit de referència i entendre el paisatge del cercle seleccionat.

La recerca es pot dur a terme amb l'ajuda de llibres, entrevistes a persones de la zona, Internet o de l'excel·lent guia *European Rural Heritage Observation Guide*, que s'ha presentat abans, i el resultat n'hauria de ser una descripció de la història i l'evolució del paisatge seleccionat.

Tercer pas. La creació d'un observatori d'imatges: aquest exercici es fonamenta en l'obtenció d'imatges antigues del paisatge seleccionat, com ara fotografies, quadres o postals, i en la comparació amb fotografies del mateix paisatge en l'actualitat. A més, també caldria compilar una col·

lecció fotogràfica ambiciosa del paisatge actual i tornar a obtenir les fotografies des dels mateixos punts en anys posteriors, anotant amb precisió els detalls de cada imatge per poder-la repetir en el futur.

Imatges 7 i 8. Comparativa del paisatge urbà de Ballincollig (Cork), el 1997 (esquerra) i el 2006 (dreta). En aquest darrer cas, destaquen els arbres de la part esquerra i la reducció de la paret de la dreta.

Quart pas. La recollida d'informació: consisteix a recollir i identificar informació amb l'objectiu de fer una llista dels elements del paisatge de cada cercle i identificar si són positius, negatius o neutres, com també si es donen en aquell cercle o no.

Cinquè pas. L'avaluació del paisatge: l'anàlisi DAFO (acrònim de debilitats, amenaces, fortaleces i oportunitats) del paisatge és molt adequada per avaluar i establir prioritats en els diversos elements del paisatge emmarcats en la seva funció a l'hora de definir i determinar la qualitat paisatgística.

Sisè pas. La identificació de les actuacions i els agents de la gestió paisatgística: en aquest punt arribaríem al pla d'actuació, un dels resultats més importants i el que ha de permetre consolidar les fortaleces, afrontar les debilitats, aprofitar les oportunitats i detectar o esmorteir les amenaces.

Setè pas. L'informe de l'estudi del paisatge i altres resultats: un informe d'un estudi de paisatge proporciona informació i serveix d'alerta sobre el paisatge, però pot desencadenar molts altres resultats. Sobretot s'ha de traduir en uns col·lectius i una població més actius en el terreny paisatgístic.

Tot i que no són indispensables, sempre que els recursos ho permetin, és recomanable fer tallers i disposar de dinamitzadors, perquè ajuden a reforçar els estudis paisatgístics.

El cercle de paisatge de Rathbarry

Per tal de posar a prova la validesa de l'enfocament del cercle paisatgístic, vaig escollir un exemple molt concret de West Cork, al sud-oest de Clonakilty. Amb un radi d'aproximadament 2 km, el cercle de paisatge de Rathbarry demostra que un cercle relativament petit pot contenir un paisatge d'una diversitat molt remarcable i d'una gran singularitat i, alhora, funcionar perfectament com a zona d'estudi per a un grup reduït o, fins i tot, per a una persona sola.

El cercle de paisatge de Rathbarry integra molts dels elements paisatgístics característics del litoral del sud de West Cork: un poble petit, un paisatge agrícola amb una suau ondulació, amb camps de conreu (delimitats per parets de pedra, rases de pedra i terra i arbustos d'arç blanc), boscos de coníferes i arbres caducifolis, rierols, un petit riu, un llac, zones de maresma i canyissars. La zona litoral destaca per una excepcional platja de sorra i còdols, amb dunes i puntes rocoses, com ara el sensacional Galley Head, al sud-oest, amb el seu emblemàtic far. Tanmateix, destaca també pel paisatge, no tan habitual, de Castle Freke, amb un entorn més obert pels volts del castell, un marc fantasmagòric, amb les restes d'un impressionant *rath* (fort circular), segurament una fortificació normanda, ara enterrada sota una densa capa de bambú de dimensions considerables.

Aquest va ser també l'indret en què Randal Oge Barry va alçar el seu castell al principi del segle xv: una estructura sensacional i gairebé inexpugnable. Segons els documents històrics, el castell, aleshores propietat de la família Freke, va aguantar un setge de 35 setmanes durant l'alçament del 1642. Al segle xviii, aprofitant algunes de les estructures d'aquest castell com ara els estables i un gran pati, es va alçar la darrera residència dels lords de Carbery. L'estructura és una curiosa barreja d'elements no excessivament antics i d'altres de més moderns (del segle xx). El castell va continuar marcant el punt neuràlgic dels dominis dels Freke fins al final del segle xix,

fins al punt que va esdevenir una referència per als nobles de la zona que hi muntaven a cavall o caçaven. Els incendis el van malmetre greument com a mínim en dues ocasions i, per això, s'ha hagut d'anar reconstruint de manera permanent. Malgrat tot, el tret dominant d'aquest paisatge és, encara avui, la presència melancòlica d'aquesta mansió d'estil gòtic laberíntica i fortificada.

Imatge 9. La presència melancòlica de Castle Freke.

Cap al sud-oest hi trobem l'església parroquial protestant de Rathbarry, edificada l'any 1825 i ara abandonada. Al costat hi ha les restes d'una església catòlica romana anterior i també d'un cementiri. A les terres del domini també s'hi van edificar cases de pedra tallada, a les entrades, i altres edificis de pedra propers, llevat del *pub* del poble de Rathbarry, construït en l'estil arquitectònic local. L'emplaçament de Castle Freke es va escollir, com sembla evident, per les vistes privilegiades dels territoris de l'entorn i del mar, amb la badia de Rosscarbery al sud-oest i Galley Head al sud-est.

Tanmateix, l'impacte paisatgístic més important del domini de Castle Freke té relació amb els murs de separació dels camins i els perímetres de les finques, construïts amb una pedra semblant a la pissarra molt típica de la regió i en disposició vertical. Les parets s'haurien anat construint al llarg de tres segles, dels quals el tram més actiu hauria estat probablement la segona meitat del segle XVIII, com a innovació de tipus agrícola, acompanyada del tancament dels conreus. Part d'aquesta iniciativa també s'hauria dut a terme durant la primera meitat del segle XIX, en el marc d'un programa per combatre la fam. A la zona de Rathbarry s'hi troben els tres principals tipus de roca de West Cork i la pedra característica emprada als murs del domini de Castle Freke es va extreure dels camps del costat mateix.

Imatge 10. Les parets de pedra característiques del cercle de paisatge de Rathbarry.

Durant molts anys, la comunitat local de Rathbarry ha estat molt activa i ha tingut molts èxits en diverses edicions del concurs nacional Tidy Towns, una iniciativa per a la conservació ambiental i paisatgística

en l'àmbit municipal. Tot i que algunes innovacions puguin semblar de caràcter més aviat casolà pel que fa a les zones verdes del poble, han servit per donar reconeixement i protecció a la qualitat única del paisatge. La comunitat ha posat en marxa projectes d'ampli abast, com ara els senders forestals i la restauració de la Sprigging School, construïda originàriament per Lady Carbery per ensenyar a les senyorettes els secrets de les puntes, el ganxet i la costura.

Aquest paisatge és un exemple de les dificultats que implica la valoració d'una característica paisatgística molt marcadament local, ja que tot i que els nous accessos a les residències que es realitzen en els murs de la zona de Castle Freke són fets amb pedra, el material no sempre és de la zona i l'estil de la construcció de vegades no és el més adequat. Per tant, la integritat del paisatge cultural de Rathbarry està en perill, ja que es tracta d'un paisatge únic, a Irlanda i possiblement a Europa. L'aplicació d'un estudi basat en el cercle de paisatge facilitaria la cristallització de la visió local del paisatge i ajudaria les persones decidides a intervenir en el paisatge a fer-ho d'una manera que tingui plenament en compte el seu caràcter paisatgístic diferencial.

Els cercles de paisatge de Waterford

Més enllà de servir com a plantilla per dur a terme estudis paisatgístics, el cercle de paisatge també representa una eina molt versàtil per analitzar els paisatges de les nostres vides. Fa poc temps vaig intentar un petit exercici, que consistia a fer servir el cercle per estudiar el paisatge de la meua infantesa, a Waterford, al sud-est d'Irlanda. Havent crescut a la ciutat de Waterford i el seu rerepaís, als anys cinquanta i seixanta vaig dibuixar un paisatge al meu cap, amb els carrers, els parcs i tot l'entorn verd de la ciutat. Des de ben petit vaig poder voltar lliurement i, en canvi, ara m'adono que en realitat no vaig voltar gaire. Ho vaig descobrir precisament quan vaig tornar a aquest paisatge mentre treballava en la guia. Després d'haver aplicat la meua plantilla sobre un mapa de la zona, em vaig adonar que ben poques vegades m'allunyava més d'1 km del centre del meu paisatge infantil, a la zona de Waterside, al cor de la ciutat. El cercle es va ampliar

lleugerament quan vaig començar a anar amb bicicleta i va créixer encara més quan vaig canviar la bicicleta pel cotxe. Tanmateix, ara m'adono que amb cada salt cap a l'exterior vaig experimentar una pèrdua cada cop més gran d'intimitat amb el paisatge immediat, tot i que de vegades ho vaig compensar amb la intimitat paisatgística de nous cercles més petits, en racons d'estiueig vora el mar tan encisadors com ara Woodstown, Dunmore East o Tramore.

Sóc ben conscient dels riscos associats a vincular el debat a un paisatge tan personal, però no me'n disculpo, ja que penso que és el punt de partida més lògic. El paisatge està format per components científics/lògics i components perceptius, i tot i que miraré de centrar-me en els científics/lògics, tampoc no puc deixar de banda els perceptius, ja que anirem fent voltes al paisatge debades si no emprem els dos costats del cervell.

Avui, visitant aquell paisatge de Waterford, m'adono dels canvis en comparació del paisatge que vaig viure als anys cinquanta. Per això, em pregunto si realment valorava la qualitat d'aquell paisatge relativament estàtic d'aleshores. Edificis característics com ara el jutjat, les esglésies, les escoles, les fàbriques de gas, els paisatges urbans amb xemeneies fumejants, el laberint impossible de carrers, el lloc de visita obligada que era Woolworths, els molls, els vaixells, el "déu marró omnipotent" del riu Suir i els seus afluents fangosos, els "aromàtics" urinaris de ferro colat verd, els magatzems desballestats, les velles abadies en ruïnes on encara ressonaven els cants gregorians i fins i tot les antigues muralles de la ciutat i les torretes defensives, coronades per la torre de Reginald. És possible que aquest quadre hagi convertit els meus records de joventut en un valuós recurs vital? Evidentment, avui sé valorar millor tots aquests records perquè hi he afegit moltes capes de narrativa històrica i uns coneixements bàsics d'arquitectura. A més, he anat acumulant imatges de molts altres edificis i paisatges per poder-los comparar.

El paisatge que vaig viure a dècada dels anys cinquanta va ser important per a mi, però aleshores no en vaig poder controlar el passat, el present ni el futur, i no hi tenia esperances associades, només una acceptació incondicional del canvi: si s'enderrocava un edifici s'enderrocava; si se'n construïa un altre, se'n construïa un altre. Vaig ser un testimoni del procés, sense participar-hi. Avui, en canvi, els ciutadans tenen l'oportunitat d'ex-

pressar les seves preocupacions i d'incidir en tot el que passa en els seus paisatges més propers.

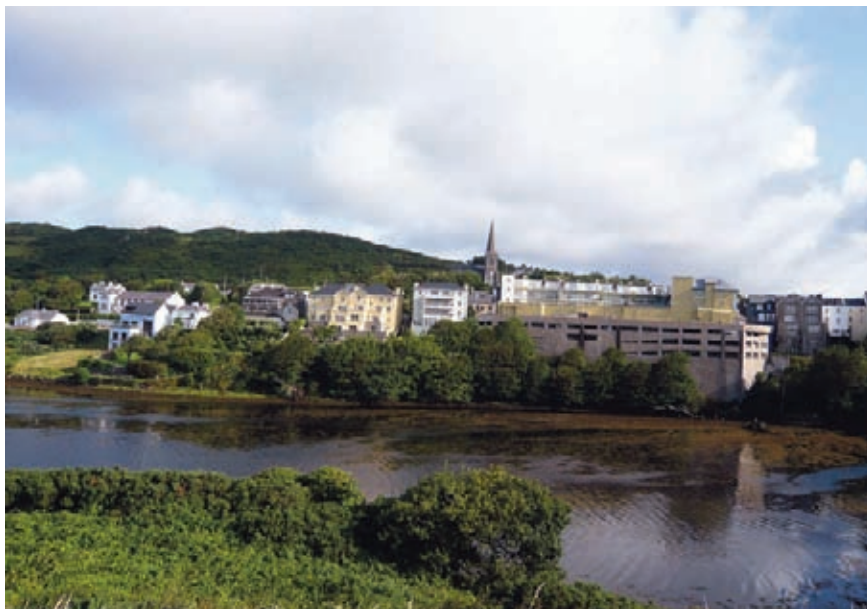
Totes les persones que hagin viscut a Waterford durant la dècada dels anys cinquanta recorden el paisatge d'una manera lleugerament diferent, i totes les visions tenen la mateixa importància. En aquest punt, cal que ens preguntem si el paisatge irlandès més reconegut o el paisatge protegit pel govern té en compte la legitimitat dels paisatges personals del record, dels llocs secrets. En un sentit molt real, som propietaris d'aquests paisatges i, com a propietaris responsables, cal que els donem el seu propi cercle.

Un paisatge circular

Les escultures circulars són obres d'art que es poden contemplar des de qualsevol angle. En els teatres circulars, el públic envolta completament l'escenari, amb els actors movent-se entre els assistents. Avui dia, aquests teatres són extremadament populars per representar-hi produccions teatrals carregades de força i interacció. De la mateixa manera, *paisatge circular* és un terme molt escaient per descriure el paisatge dinàmic i interactiu a què fan referència el Conveni europeu del paisatge i la guia del cercle de paisatge: els actors i el públic s'intercanvien els papers i l'escenari està en constant construcció, desconstrucció, reconstrucció i, dissortadament, destrucció.

També podem aplicar, d'una manera crítica, la visió circular del paisatge a projectes concrets. Fa poc vaig estar dues setmanes de vacances al poble de Clifden, a Connemara (oest d'Irlanda). La zona oest de Connemara destaca per un paisatge generós i espectacular. Al bell mig hi trobem el poble de Clifden, el punt de referència perfecte per als turistes. Abans era un poble compacte i amb una situació ideal, amagat en una vall boscosa i amb un magnífic paisatge de muntanya, que contrastava amb el clàssic teló de fons de Connemara, la serralada Twelve Bens. El poble gaudia d'unes vistes sensacionals a un estuari interior i a un petit port amb antics magatzems de pedra. Tot i que la vila no ha canviat de lloc, ara es troba en una situació més preocupant, ja que ha prescindit del seu context paisatgístic i ha donat l'esquena al seu actiu més valuós. Una nova construcció "estre-

lla” formada per un gran supermercat a la planta baixa i habitatges en les plantes superiors ha obstruït les vistes de la part alta de la ciutat. La composició exterior de l’edifici respecta en certa manera la integritat del paisatge urbà de Clifden, amb una façana d’imitació que amaga el centre comercial i els habitatges. A l’edifici hi trobem un gran cartell del promotor que mostra una vista panoràmica (però parcial) de l’estuari i el port tal com es veurien des dels habitatges. Tanmateix, si sortim de Clifden en direcció a Roundstone i ens fixem en la imatge de l’edifici des de darrere, amb els seus habitatges anodins i el seu aparcament de tres pisos parcialment soterrat, ens adonarem que els arquitectes i constructors no van tenir gaire en compte la qualitat paisatgística ni l’agressió que podien provocar a la bellesa característica del poble. Tot plegat em va fer pensar en un decorat tronat i abandonat d’una pel·lícula de l’oest.

Imatge 11. L’edifici d’habitatges és una autèntica agressió contra el paisatge de Clifden.

A Irlanda, es pot dir que tot just ara ens despertem d’un autèntic malson paisatgístic. D’aquí a un temps ens preguntarem com vam poder fer

malbé tresors com ara Clifden. Potser simplement un excés de familiaritat ens va dur al menyspreu? En tot cas, no es tracta d'un cas aïllat, ja que si ens allunyem del port de Clifden la situació encara és pitjor. El poti-poti urbanístic al llarg de la carretera principal que mena a Clifden no té ni cap ni peus: és un exemple clàssic de paisatge sense ànima com els que podem trobar en tantes i tantes ciutats europees que han crescut sense control. Pel que sembla, el procés de planificació i desenvolupament d'Irlanda es va oblidar de Clifden.

Normalment m'agrada més posar exemples de bones pràctiques, però de vegades hem d'analitzar els nostres errors més greus per educar tots els sectors de la societat. Si una imatge val més que mil paraules, un estudi basat en el mètode del cercle de paisatge d'un entorn molt malmès val com tota una vida en una aula.

Tanquem el cercle

La plantilla del cercle és alhora un microscopi i un telescopi, capaç de capturar, fer madurar i destil·lar l'essència d'un paisatge. Fins ara, no em consta que s'hagi enllestit cap estudi sencer basat en el cercle de paisatge. De moment, s'ha fet servir com a tema d'un màster de planificació de projectes i els resultats són molt esperançadors. La plantilla pot tenir molta utilitat com a eina educativa no tan sols per a persones a tall individual i per grups de la societat civil, sinó també per a projectes educatius de secundària.

Fins ara, les valoracions han estat molt positives i em consta que s'està aplicant en projectes i en aules d'Irlanda, Anglaterra, Gal·les, Escòcia, Sèrbia, Argentina i Romania. El març de 2009 vaig enllestir una versió universal europea d'aquesta eina per al Consell d'Europa,⁴ amb el nom *European Local Landscape Circle Studies Implementation Guide* (O'Regan, 2009). En el futur, doncs, el cercle de paisatge podria esdevenir una eina d'abast europeu.

En aquest sentit, Landscape Alliance Ireland organitzarà tallers locals per a col·lectius i persones a tall individual que tinguin interès a emprendre

⁴ Document disponible en anglès i francès al lloc web del Consell d'Europa: www.coe.int.

un estudi basat en el cercle paisatgístic i és molt possible que si aquesta eina es fa servir fora d'Irlanda puguem organitzar una trobada internacional al voltant del cercle de paisatge, encara que tot just són hipòtesis de futur. De moment, Landscape Alliance Ireland té la previsió de començar un seguit d'escoles internacionals d'estiu i d'hivern sobre paisatge.

El cementiri dels paisatges oblidats

En el poema de temàtica circular de Pablo Neruda titulat “Al pie desde su niño”, el poeta es lamenta de com els peus empresonats dins les sabates no poden veure els paisatges que trepitgen:

“Poco a poco sin luz
fue conociendo el mundo a su manera,
sin conocer el otro pie, encerrado,
explorando la vida como un ciego” (Neruda, 2008).

Som nosaltres tan cecs envers els paisatges com els nostres pobres peus empresonats?

A *L'ombra del vent*, la cèlebre novel·la emmarcada a Barcelona, Carlos Ruiz Zafón (2005) ens parla del “cementiri dels llibres perduts”, darrere del carrer de l'Arc del Teatre, al barri del Raval. Aquest racó és una mena de santuari per a les ànimes dels llibres, els autors, els lectors..., tots mirant de trobar el seu llibre perdut. És possible que tots tinguem el nostre propi cementiri dels paisatges perduts, un santuari secret per als esperits dels llocs, els espais i els paisatges? Deia Gaudí que l'home no crea, sinó que descobreix. No sé si coincideixo del tot amb aquestes paraules, ja que certament cal que ens llancem de cap als cementiris dels nostres records i en redescobrim els paisatges oblidats, però també cal que recreem els paisatges caiguts en desgràcia i que creem paisatges nous per al futur sempre que convingui.

Per acabar, vull recordar les encertades paraules de Baba Dioum, un activista ambiental senegalès, al seu discurs del 1968 davant la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura: “Al final, només conservem

allò que estimem, només estimem allò que entenem i només entenem allò que aprenem”.

Tots tenim algun paisatge meravellós que espera el nostre amor i la nostra comprensió. Som una societat civil universal amb una necessitat urgent d'educació. Per tant, cal que formem cercles paisatgístics i que tots plegats aprenguem mitjançant aquest procés. Hi ha qui dubta d'aquella dita que diu que al final de l'arc de Sant Martí hi ha una olla plena d'or, però l'arc de Sant Martí només és la meitat superior d'un cercle de paisatge i, per tant, potser l'olla d'or és el símbol del tresor que podem trobar si ens animem a redescobrir el nostre paisatge.

Referències bibliogràfiques

CERVANTES, Miguel de (2005). *L'Enginyós cavaller Don Quixot de la Mancha*. Barcelona: Edicions 62.

COELHO, Paulo (2009). *L'alquimista*. Barcelona: Proa.

CONSELL D'EUROPA (2000). *Conveni europeu del paisatge* [en línia]. <http://www.mma.es/secciones/desarrollo_territorial/paisaje_dt/convenio_paisaje/pdf/cep_catala.pdf> [consulta: 07.10.2009].

European Rural Heritage Observation Guide (2006). Estrasburg: Consell d'Europa.

FEEHAN, John (2005). “The future landscape: a blueprint for conservation”, *Naturoipa*, núm. 103, p. 43.

FROST, Robert (2003). *Gebre i sol*. Barcelona: Quaderns Crema.

MACHADO, Antonio (2003). *Poesías completas*. Madrid: Espasa Calpe.

MACHADO, Antonio; BARNSTONE, Willis (tr.) (2004). *Border of a dream: selected poems of Antonio Machado*. Copper Canyon Press, p. 280.

NERUDA, Pablo; BELITT, Ben (ed.) (1974). *Pablo Neruda: five decades, a selection (poems, 1925-1970)*. Nova York: Grove Press, p. 185.

NERUDA, Pablo (2008). *Antología poética*. Barcelona: Espasa Calpe.

O'DONOHUE, John (1998). *Anam Cara: el libro de la sabiduría celta*. Barcelona: Emecé.

O'REGAN, Terry (2008). *A Guide to Undertaking a Landscape Circle Study in Seven Easy Steps*. Waterfall: Landscape Alliance Ireland.

O'Regan, Terry (2009). *European Local Landscape Circle Studies Implementation Guide*. Estrasburg: Consell d'Europa.

PEDROLI, Bas; VAN DOORN, Anne; DE BLUST, Geert; et al. (eds.) (2007). *Europe's Living Landscapes – Essays exploring our identity in the countryside*. Zeist: KNNV Publishing.

ZAFÓN, Carlos Ruiz (2005). *L'ombra del vent*. Barcelona: Planeta.